BOLALARNING IJTIMOIY MOSLASHUV JARAYONI: MUAMMOLAR, USULLAR VA PEDAGOGIK YECHIMLAR.

Ro'ziboyeva Yorqinoy
Jizzax pedagogika universiteti
Maktabgacha ta'lim yo'nalish talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalarning ijtimoiy moslashuv jarayoni, uning o'ziga xos xususiyatlari, moslashuv davrida yuzaga keladigan muammolar hamda ularni bartaraf etishning pedagogik usullari yoritilgan. Shuningdek, bolaning jamoaga moslashishida oila, pedagog va tengdoshlar muhitining o'rni, samarali amaliy mashg'ulotlar va metodik tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy moslashuv, bola shaxsi, pedagogik yondashuv, ijtimoiy muhit, muloqot, tarbiya, oila, ta'lim, psixologik qo'llab-quvvatlash.

Bugungi kunda bolalarning har tomonlama rivojlanishi, jamiyatga moslashishi va mustaqil shaxs sifatida shakllanishi ta'lim-tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bola hayoti davomida oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti, maktab va boshqa ijtimoiy muhitlarga kirib boradi. Har bir yangi muhit boladan muayyan qoidalarga rioya qilishni, atrofdagilar bilan muloqot o'rnatishni va o'zini tutish ko'nikmalarini shakllantirishni talab etadi.

Ijtimoiy moslashuv — bu bolaning yangi muhitga kirishishi, jamoa qoidalarini o'zlashtirishi, boshqalar bilan munosabat o'rnatishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish jarayonidir. Ushbu jarayon bolaning yoshi, individual xususiyatlari, oilaviy muhiti va avvalgi tajribasiga bog'liq bo'ladi.

Ijtimoiy moslashuvning muvaffaqiyatli kechishi bolada o'ziga ishonch, mustaqillik, hamkorlik va mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Shu sababli pedagoglar va ota-onalar bolaning yangi muhitga moslashishini qo'llab-quvvatlashi, uning ehtiyojlarini inobatga olishi zarur. Pedagogika va psixologiyada ijtimoiy moslashuv bolaning shaxsiy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida qaraladi. Bolalar atrof-muhitni kuzatish, kattalarga taqlid qilish, tengdoshlari bilan muloqotga kirishish va turli faoliyatlarda qatnashish orqali ijtimoiy tajriba orttiradilar.

L.S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy yondashuvida bola rivojlanishida ijtimoiy muhit va kattalar bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega ekani ta'kidlanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, bola ko'plab ko'nikmalarni boshqalar bilan muloqot va birgalikdagi faoliyat jarayonida egallaydi.

U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi esa bola rivojlanishiga oila, ta'lim muassasasi, tengdoshlar va keng ijtimoiy muhitning o'zaro ta'sirini tushunishga yordam beradi. Demak, bolaning ijtimoiy moslashuvini faqat uning shaxsiy xususiyatlari bilan izohlab bo'lmaydi. Uning atrofidagi muhit ham muhim omil hisoblanadi.

Ijtimoiy moslashuv jarayonida quyidagi ko'nikmalar shakllanadi:

- boshqalar bilan to'g'ri muloqot qilish;
- jamoa qoidalariga rioya etish;
- o'z his-tuyg'ularini ifoda qilish va boshqarish;
- nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal etish;
- mustaqil qaror qabul qilish;
- boshqalarning fikri va ehtiyojlarini hurmat qilish.

Ushbu ko'nikmalar bolaning kelgusida ta'lim olishi, jamoada faoliyat yuritishi va jamiyat hayotida ishtirok etishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Bolalarning ijtimoiy moslashuvi har doim ham bir xil kechmaydi. Ayrim bolalar yangi muhitga tez moslashsa, boshqalariga ko‘proq vaqt va individual yordam talab etiladi. Eng ko‘p uchraydigan muammolar quyidagilardan iborat:

1. Muloqotdagi qiyinchiliklar. Ayrim bolalar tengdoshlari bilan suhbat boshlashga, o‘z fikrini bildirishga yoki guruhda ishtirok etishga qiynaladi. Bu holat ularning jamoaga qo‘shilishiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

2. Uyatchanlik va ishonchsizlik. Yangi muhit, notanish insonlar va o‘zgargan kun tartibi bolada xavotir paydo qilishi mumkin. Natijada u mashg‘ulotlarda qatnashishdan yoki mustaqil harakat qilishdan qochadi.

3. Hissiy qiyinchiliklar. Ota-onadan ajralish, yangi talablarga duch kelish yoki o‘zini xavfsiz his qilmaslik yig‘lash, jahllanish va bezovtalik kabi holatlarga sabab bo‘lishi mumkin.

4. Xulq-atvor bilan bog‘liq muammolar. Ba’zi bolalar jamoa qoidalariga rioya qilishda, navbat kutishda, o‘yinchoqlarni bo‘lishishda yoki nizolarni hal etishda qiynaladi.

5. Oila va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlikning yetarli emasligi.

Ota-ona va pedagoglar o‘rtasida axborot almashinuvi kam bo‘lsa, bolaning ehtiyojlarini to‘g‘ri aniqlash va unga bir xil talablar asosida yordam berish qiyinlashadi. Ushbu muammolarni bartaraf etishda bolani ayblash yoki boshqa bolalar bilan taqqoslash samarali natija bermaydi. Aksincha, uning individual xususiyatlarini hisobga olish, qiyinchilik sabablarini aniqlash va bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlash muhimdir.

Ijtimoiy moslashuvni tashkil etishda bolaning yoshi va rivojlanish darajasiga mos, qiziqarli va amaliy usullardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Kuzatish usuli. Pedagog bolaning jamoadagi xatti-harakatlarini, tengdoshlari bilan munosabatini va mashg‘ulotlardagi ishtirokini kuzatadi. Bu orqali bolaning kuchli tomonlari hamda yordamga muhtoj jihatlari aniqlanadi.

O‘yin usuli. O‘yin bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali vositasidir. «Do‘stimga yordam beraman», «Birgalikda qurish», «Navbat bilan o‘ynaymiz» kabi o‘yinlar hamkorlik, sabr-toqat va o‘zaro hurmatni shakllantiradi.

Guruhli faoliyat. Rasm chizish, qurish-yasash, ertak sahnalashtirish va jamoaviy topshiriqlarni bajarish bolalarni bir-biri bilan hamkorlik qilishga o‘rgatadi.

Suhbat va muloqot usuli. Pedagog bolalar bilan do‘stlik, mehr-oqibat, hurmat va nizolarni hal etish mavzularida qisqa suhbatlar o‘tkazadi. Bunda bolalarning fikrini erkin bildirishi uchun sharoit yaratiladi.

*Ijobiy rag‘batlantirish***.** Bolaning kichik yutuqlarini e’tirof etish uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Masalan, «Sen do‘stingga yordam berding, bu juda yaxshi» kabi aniq fikrlar bolani ijobiy xatti-harakatlarni takrorlashga undaydi.

*Individual yondashuv***.** Har bir bolaning temperamenti, qiziqishi va ehtiyoji turlicha bo‘ladi. Shu sababli ayrim bolalarga kichik guruhda ishlash, qo‘shimcha tushuntirish yoki yangi muhitga asta-sekin kirishish imkoniyati berilishi lozim.

Bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash uchun pedagogik jarayon rejali va izchil tashkil etilishi zarur. Bunda pedagog, ota-ona va bolaning o‘zi o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchi navbatda, bola o‘zini xavfsiz va qadrlangan his qiladigan muhit yaratish kerak. Pedagog har bir bolaga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi, uning fikrini tinglashi va xatolarini kamsitmasdan tushuntirishi lozim.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Ikkinchidan, kun tartibi va jamoa qoidalari bolalarga sodda, tushunarli shaklda yetkazilishi zarur. Doimiy kun tartibi bolada barqarorlik hissini shakllantiradi va yangi sharoitga ko‘nikishni yengillashtiradi.

Uchinchidan, ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilish kerak. Pedagog ota-onaga bolaning yutuqlari, qiyinchiliklari va ehtiyojlari haqida ma’lumot berib borishi, uyda ham ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar berishi mumkin.

To‘rtinchidan, bolalar o‘rtasida do‘stona munosabatlarni shakllantirish zarur. Buning uchun juftlikdagi mashg‘ulotlar, jamoaviy o‘yinlar va o‘zaro yordam talab qiladigan topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Mashg‘ulot nomi: «Biz do‘stmiz».

Maqsad: Bolalarda o‘zaro hurmat, hamkorlik, muloqot va bir-biriga yordam berish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Kutiladigan natija: Bolalarning muloqotga kirishishi, birgalikda ishlashi, o‘z fikrini bildirishi va boshqalarni tinglashi uchun imkoniyat yaratiladi.

Kerakli jihozlar: Rangli qog‘ozlar, qalamlar va rasmlar.

Mashg‘ulotning borishi:

Kirish qismi. Pedagog bolalar bilan do‘stlik haqida qisqa suhbat o‘tkazadi va har bir bolaga o‘zini tanishtirish imkonini beradi.

Asosiy qism. Bolalar kichik guruhlarga bo‘linib, «Bizning do‘stona guruhimiz» mavzusida umumiy rasm tayyorlaydilar. Har bir bola vazifaning bir qismini bajaradi.

Muhokama. Bolalar birgalikda ishlash jarayonida kimga yordam bergani, qanday kelishuvga erishgani va nimani o‘rganganini aytib beradi.

Yakunlash. Pedagog bolalarning hamkorligini e’tirof etadi va do‘stlik, o‘zaro yordam hamda hurmatning ahamiyatini tushuntiradi.

Pedagog bolaning rivojlanishini quyidagi mezonlar asosida kuzatishi mumkin:

- tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi;
- jamoaviy faoliyatda qatnashishi;
- oddiy qoidalarga rioya qilishi;
- o‘z his-tuyg‘ularini ifoda eta olishi;
- yordam so‘rashi va boshqalarga yordam berishi;
- nizoli vaziyatlarda kattalar ko‘magida yechim topishi.

Baholashda bolalarni bir-biri bilan taqqoslash emas, balki har bir bolaning shaxsiy rivojlanishidagi o‘zgarishlarni aniqlash asosiy maqsad bo‘lishi kerak. Kuzatish natijalari pedagogga keyingi mashg‘ulotlarni rejalashtirish va zarur yordam turini belgilash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda bolalarning ijtimoiy moslashuvi ularning shaxsiy kamoloti, ta’lim olishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda muloqot, o‘yin, jamoaviy faoliyat, ijobiy rag‘batlantirish va individual yondashuv kabi pedagogik usullar samarali hisoblanadi. Ijtimoiy moslashuvni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun pedagog bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi, ota-onalar bilan hamkorlik qilishi va ijobiy psixologik muhit yaratishi lozim. Bolaning kichik yutuqlarini e’tirof etish, uning fikrini tinglash va mustaqil harakatlarini qo‘llab-quvvatlash ijtimoiy ko‘nikmalarning rivojlanishiga yordam beradi.

Shunday qilib, bolalarning ijtimoiy moslashuvi bir martalik tadbir emas, balki muntazam pedagogik qo‘llab-quvvatlashni talab qiluvchi uzluksiz jarayondir. Bu borada oila, pedagog va

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

jamiyatning hamkorligi bolaning sog‘lom ijtimoiy munosabatlar o‘rnatishi uchun muhim shart hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy L. S. *Myshleniye i rech*. — Moskva: Labirint.
2. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. — Harvard University Press, 1979.
3. Elkonin D. B. *Psixologiya igry*. — Moskva: Pedagogika, 1978.
4. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
5. Bolalar psixologiyasi va maktabgacha ta’lim pedagogikasi bo‘yicha o‘quv-metodik qo‘llanmalar.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.